

## طراحی پارک در مقیاس کودکان در راستای استفاده‌ی همسان کودکان معلول در کنار سایر کودکان و تقویت خلاقیت آنان

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۲۲

کد مقاله: ۸۹۸۶۰

مهربانو خوش نیت<sup>۱</sup>، فاطمه کاظمی<sup>۲\*</sup>

### چکیده

کودک در دنیای امروز جایگاه بسیار ویژه‌ای دارد. در کشورهای پیشرفته روش‌های آموزشی را در جهت شکوفایی استعدادها و بالظرفه کودکان تعیین می‌نمایند. کودکان جهت رشد نیاز به شناخت توانایی‌ها و نیازهای روحی و جسمی و پتانسیل‌های درونی‌شان دارند. بدین منظور به فضایی نیاز دارند که بتوانند آزادانه در آن بازی کنند و خود با توجه به فطرت خویش به جستجو و تجربه بپردازند؛ اما در شهرهای کنونی با افزایش جمعیت و نیاز به اماکن مسکونی و تخریب خانه‌های ویلایی و تبدیل آن‌ها به آپارتمان‌ها سبب شده که فضای باز و امن و مناسب کمتری برای فعالیت‌های کودکان یافت شود. کودک امروز به دلیل عدم ایمنی و امنیت محیط شهری در اتاق کوچکی در آپارتمان محبوس شده است. درحالی‌که او فضایی می‌خواهد تا خلأ حضور طبیعت را در زندگی‌اش پر کند و مکانی که بتواند زمینه مناسب برای پرورش و رشد استعدادها را فراهم کند. "پارک کودک" پارکی است، در مقیاس کودکان (رده سنی ۳-۱۲ سال) که با تلفیق معماری و طبیعت، سبب ایجاد فضاهای انعطاف‌پذیر و متنوع می‌شود و این امکان را برای کودکان به همراه والدین ایجاد می‌کند. در این مقاله تلاش شده است تا فضاهایی صرفاً در مقیاس کودکان، با تأکید بر بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی و آموزشی به‌منظور پی بردن به استعدادهای و علایق آن‌ها و رویکردی جهت ارتقاء خلاقیت و حس بازی‌انگیزی در آنان با تدابیر استفاده‌ی همسان کودکان معلول در کنار سایر کودکان همچنین ایجاد محیط تفریحی چندمنظوره همگام با فعالیت‌های آموزشی برای رشد خلاقیت به همراه استفاده از پوشش گیاهی مناسب و بالا بردن انتخاب و تصمیم‌گیری کودکان مهیا شود.

واژگان کلیدی: خلاقیت، پارک، مقیاس کودک، کودک معلول

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، مهندسی طراحی محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران  
۲- دانشیار گروه علوم باغبانی و مهندسی فضای سبز، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)  
fatemeh.kazemi@um.ac.ir

## ۱- مقدمه

بازی کردن مدت مدیدی است که به‌عنوان یکی از جنبه‌های حساس و مهم رشد کودک شناخته شده است. تعدادی از اولین مطالعات در مورد بازی در دهه ۱۸۹۰ توسط جی استانلی هال (پدر جنبش مطالعات کودکان) شروع شد که رغبت و علاقه را در دنیای رشدی، روانی و رفتاری نوزادان و کودکان جرقه زد. بازی برای کودکان و نوجوانان از اهمیت خاصی برخوردار است و کودکی که در این دوران، فضا و شرایط بازی برایش مهیا نشود در سنین بالاتر دچار مشکلات روحی و روانی متعددی خواهد شد. در این زمینه آنچه که مهم است شناخت ویژگی‌های کودک و فضای بازی مناسب است با توجه به طیف وسیع تنوع علایق و نیاز کودکان در سنین مختلف رشد، بدیهی است که فضاهای عمومی آن‌ها نیز باید دارای انعطاف و وسایلی مناسب باشند تا بتوانند با آزاد نمودن کودک در فضا زمینه بروز خلاقیت و جستجوی محیطی رادر آنها شکوفا و مهیا نمایند. با وجود اینکه بازی به‌عنوان مهمترین ابزار شناخت و آموزش کودک تلقی می‌شود، اما در حال حاضر مکان‌هایی که به بازی و نگهداری و آموزش کودکان اختصاص یافته و یا مکان‌هایی را که کودکان خود به‌عنوان زمین بازی انتخاب کرده‌اند ایمنی کامل نداشته و فاقد استانداردهای لازم در این زمینه است و کمتر موردی را می‌توان یافت که اصول طراحی فضا و وسایلی در آن رعایت شده باشد. طبق آمارهای رسمی کشور در سال ۱۳۹۰، تعداد معلولان کشور یک میلیون و ۱۷ هزار و ۶۵۹ نفر؛ یعنی حدود ۱۰ درصد جمعیت کشور بوده است (سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۰). باید با در نظر گرفتن معلولان از هر نوع معلولیت جسمی یا روحی که برخوردار باشند، علی‌رغم وجود قوانین بهره‌مندی برابر از حقوق شهروندی، همچون سایر شهروندان، در عمل لزوم توجه بیش از پیش به طراحی‌های اصولی و همراه با رعایت استاندارد به ویژه در اماکن عمومی شهر، که مورد استفاده اقشار و گروه‌های مختلف است را گوشزد می‌شود (رفیع زاده، ۱۳۸۳: ۴۷). همچنین فرد معلول نیز باید بتواند به آسانی خود را به مرکز تفریحی برساند و در داخل آن، بدون کمک دیگران گردش کند، این مسئله برای کلیه معلولان (از نابینایان تا افرادی که دارای نقص عضو هستند)، صدق می‌کند. برای دستیابی به این هدف، آن‌ها محتاج به فضایی هستند که نه برای دیگران مزاحمتی ایجاد نمایند و نه دیگران برای آن‌ها مشکلی بوجود آورند. متأسفانه پارک‌های شهری نیز همانند دیگر تأسیسات اجتماعی (کاربری‌های شهری) قادر به میزبانی از معلولان نیستند و به آن‌ها بهره کافی نمی‌رساند (رئیس‌دهکردی، ۱۳۷۶: ۲۴۳). از دیگر مشکلات می‌توان به نبود مکان‌های بازی مناسب برای کودکان خردسال و مورد استفاده برای همه‌ی گروه‌های سنی و جداسازی آنان، همچنین محصور کردن زمین بازی که امری مهم از نظر آسیب شناسی و نیازهای جسمی است صورت نگرفته است. توجه به جنس کفپوش‌ها به‌عنوان مهمترین عامل کاهش دهنده صدمات و انتخاب گیاهان مناسب در کاشت باید مورد توجه قرار بگیرد. پوشش کف تاحدی در صورت نرم و مناسب بودن شدت صدمات ناشی از سقوط و یا زمین خوردن کودکان را کاهش می‌دهد. همچنین بی‌توجهی به اهمیت حضور والدین و تنوع بازی‌ها و سرگرمی‌ها و عدم رعایت استانداردهای لازم را می‌توان اشاره کرد.

## ۲- روش تحقیق

روش استفاده شده در این تحقیق در ابتدا مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و مرور ادبیات مربوط به منظور تدوین چارچوب مبانی نظری تحقیق انجام می‌شود. در این راستا جمع‌آوری اطلاعات برای بررسی و استخراج اصول و ضوابط و معیارها برای طراحی زمین بازی از طریق مرور منابع کتابخانه‌ای، اسنادی، پایگاه‌های اطلاعات داده‌ها، اینترنت، نشریات و مقالات و مجلات علمی معتبر داخلی و خارجی که در رابطه با طراحی پارک کودک در مقیاس کودکان و نیز مورد استفاده برای کودکان معلول در کنار آن‌ها است، صورت می‌گیرد. در ادامه شناخت و مطالعه منطقه مورد نظر از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی، برداشت‌های میدانی، تهیه نقشه‌ها و اطلاعات از سازمان‌های مرتبط و ارزیابی آن‌ها، همچنین بررسی عکس‌های هوایی منطقه مورد نظر و اصلاح این نقشه‌ها و تصاویر با کمک اطلاعات حاصل از برداشت صورت می‌گردد. در نهایت با بهره‌گیری از اصول و مبانی بدست آمده، به تدوین راهبردهای طراحی پرداخته می‌شود و منطبق با آن‌ها سایت مورد مطالعه طراحی می‌گردد. در نهایت پلان طراحی کاشت آن به منظور درک بهتر روند طراحی نشان داده می‌شود.

## ۳- مبانی نظری

کودکان در مواجهه با فضاهایی در مقیاس بزرگسالان، نوعی احساس ضعف، ناتوانی و ترس دارند. به همین دلیل ترجیح می‌دهند که در محیطی با مقیاس‌های کوچک متناسب قد و اندازه خود قرار گیرند. در چنین ابعادی، با دقت و تمرکز بالاتر و به مدت زمان طولانی‌تر به بازی‌های پیچیده‌تری خواهند پرداخت. این نکته همچنین در ایجاد نوعی حس استقلال و عدم وابستگی کودکان به بزرگسالان مهم است زیرا از این طریق می‌توانند توانایی‌ها و ترجیحات فردی خود را بر محیط اعمال نمایند. توجه به مفهوم "تقویت خلاقیت" در طراحی فضاها و محوطه‌های مناسب برای کودکان در راستای برانگیزش و ارتقاء سطح خلاقیت، از

محورهای مورد بحث جامعه علمی است؛ چنانچه عقیده معماران در طرح ساختمان‌های کودکان بر این است که با "احساس تعلق به فضا" و اینکه در خانه خودشان هستند، بتوان خلاقیت آن‌ها را تحریک کرد. (کرونر، ۱۳۸۸: ۹۷). هر چند که مراحل رشد کودکان تدریجی است و از کودکی به کودک دیگر متفاوت؛ اما به طور واضح هیچ توجهی برای ادغام این دو گروه سنی وجود نخواهد داشت؛ بنابراین وجود فضاهای گوناگون برای فعالیت‌های مختلف و متناسب سن و رشد کودکان ضروری است؛ مانند فضاهایی برای بازی خلاق‌گونه (مربوط به همه‌ی گروه‌های سنی)، بازی‌های با قاعده (مخصوص کودکان مدرسه رو)، فضایی برای بازی با عناصر طبیعی چون آب، شن و بازی‌های آرام و ساکت. بدین ترتیب، کودکان فرصت‌های گوناگونی برای تأمین نیازهای جسمی، روحی و اجتماعی خود خواهند یافت.

در جدول صفحه بعد به تعدادی از نگرش‌ها و نظریه‌های روانشناسان و شهرسازان و معماران در مورد بازی کودکان اشاره می‌شود:

شود:

جدول ۱- نگرش‌ها و نظریه‌های روانشناسان و شهرسازان و معماران در مورد بازی کودکان

تصویر	سال	نام و نظریه	عقاید و نظریات آنان
	۱۹۸۰- ۱۸۹۶	ژان پیاژه (Jean Piaget)	از صاحب‌نظران موفق در امر روانشناسی کودکان که معتقد است: کودکان جهان هستی را متفاوت از بزرگسالان می‌بینند و آن‌ها از راه تجربه مستقیم با محیط پیرامون به درک و فهم امور می‌پردازند (هرگنهان و اولسون، ۱۳۷۹). بازی جنبه‌ای از رشد شخصیت کودک است و اساس شخصیت فرد در بزرگسالی، در بازی دوران کودکی او قرار دارد. در مرحله ابتدایی زندگی کودک (دوره حسی- حرکتی)، بازی به طور عمده تقلیدی از صدا و کارهای اشخاص و حیوانات محیط اطراف کودک است. بازی قسمت اصلی زندگی پیش از دبستان را تشکیل می‌دهد و جنبه باارزشی از رشد شناختی، اجتماعی و عاطفی کودک است.
	۱۹۴۶- ۱۸۶۱	نظریه پیش تمرینی کارل گروس (Karl Groos)	بازی یک انگیزه دهنده برای رشد ناقص ویژگی‌های ارثی است. به علت پیچیدگی‌های وجود انسان، او به زمانی طولانی برای تمرین و کسب مهارت‌های ویژه‌ی بزرگسالی نیاز دارد که بازی این مشکل اساسی را از پیش روی او برمی‌دارد.
	۱۹۳۴- ۱۸۴۶	نظریه بازپیدایی استانلی هال (Stanley Hall)	بازی عملی است غریزی که گذشته انسان را بازگو و تکرار می‌کند و وسیه‌ای است برای ابراز غرایز کودکان که در نتیجه آن این غرایز کوررنگ‌تر و ضعیف‌تر می‌گردند؛ مانند جنگیدن کودکان که شوق جنگیدن را در دوران بزرگسالی کاهش خواهد داد و این رفتار با بزرگتر شدن کودک کم‌رنگ‌تر خواهد شد (ایزدینا چهارمی، ۱۳۸۳: ۳۴). کودک به بازی می‌پردازد تا محتوی و صحنه‌هایی را که اجدادشان ایجاد کرده بودند تجدید کنند، یعنی کودکان ویژگی‌های بازی را به ارث می‌برند.
	۱۹۵۲- ۱۸۵۹	جان دیویی (John Dewey)	یکی از صاحب‌نظران امر آموزش و پرورش و از نظریه پردازان تئوری تعامل‌گرایی، معتقد بود هرگونه اهداف آموزشی از جمله شکوفایی و پرورش خلاقیت در مورد کودکان باید بر حل مسایل ومشکلاتی منطبق باشد که کودک در جریان زندگی روزمره و در محیط اجتماعی خود با آن‌ها مواجه است (شاتو، ۱۳۷۶).
	۱۹۳۹- ۱۸۵۶	نظریه روان تحلیل‌گری زیگموند فروید (Sigmund Freud)	اهمیت بازی در درجه اول هیجانی است، چرا که به کودکان امکان می‌دهد تا از اضطراب خود بکاهند. او به سه نوع اضطراب اشاره می‌کند که عبارتند از: اضطراب عینی، اضطراب غریزی و اضطراب وجدانی.
	۱۹۳۴- ۱۸۹۴	نظریه اجتماعی- تاریخی ویگوتسکی (Lev Vygotsky)	وی عقیده داشت فرآیند رشد کودک دو خط‌مشی همزمان دارد که دائماً با یکدیگر در تعامل هستند. خط‌مشی طبیعی، رشد داخلی که در دوسال اول زندگی حائز اهمیت است و خط‌مشی اجتماعی-تاریخی که سبب رشد خارجی و پس از دوسالگی تاثیر فراوانی پیدا می‌کند. همچنین او بازی را برای رساندن مفاهیم فرهنگی و هنجارهای اجتماعی اساسی آن جامعه به کودک است. منشا بازی هم عوامل هیجانی هستند هم عوامل اجتماعی.

نظریات روانشناسان

بازی برای تکامل اجتماعی و عاطفی کودک ضروری است و بین بازی و یادگیری ارتباط خیلی نزدیکی وجود دارد. او به ویژه تحت تأثیر برداشت ما از نقش مهم تسلی بخش بچه‌ها بود و آن‌ها را اشیاء انتقالی نامید.	وینی کات (Donald Winnicott)	-۱۹۷۴ ۱۸۹۶		
به جهت ذخیره بیشتر زمین برای اختصاص هر چه بیشتر به فضای سبز عمومی و فضاهای بازی برای کودکان، ساختمان‌ها را به روی هم طراحی نمود و به منظور کاهش ترافیک عبوری با طراحی شبکه معابر اصلی عبور و مرور در سه سطح ۱- زیرزمین، جهت ترافیک سنگین ۲- هم‌سطح زمین، جهت ترافیک میان محله‌ای ۳- مسیرهای روگذر، برای ترافیک سریع، باعث روان شدن ترافیک و از بین رفتن خطرات احتمالی برای کلیه اقشار به ویژه کودکان شده است (حیبی، ۱۳۹۶: ۲۹-۳۳).	لوکوربوزیه (Le Corbusier)	-۱۹۶۵ ۱۸۸۷		
در صورتی که فضاهای شهری فاقد فضاهای مناسب برای بازی و تفریح کودکان باشد آن شهر به فضای خشک سنگدل بدی می‌شود.	مامفورد (Lewis Mumford)	-۱۹۹۰ ۱۸۹۵		
وی معتقد است، کودکان شهر به تنوع مکانی بسیاری برای بازی و آموختن نیاز دارند. لازم است برای ورزش و تفریح، مکان‌های تخصصی بسیار زیاد و قابل دسترس فراهم آید؛ اما آنان به فضاهای غیر تخصصی نیز احتیاج دارند، فضاهایی خارج از خانه که در آنجا بازی کنند، پرسه زنند و تصورشان از جهان را بسازند. در عمل، این امر فقط از طریق تماس با بزرگسالانی میسر است که به طور منظم در پیاده‌روهای شهر با آن‌ها برخورد می‌کنند (حیبی، ۱۳۹۶: ۳۹-۳۴).	جین جیکوبز (Jane Jacobs)	-۲۰۰۶ ۱۹۱۶		نظریات شهرسازان و معماران

زمین بازی بر حسب گروه سنی کودکان را می‌توان به صورت زیر تقسیم نمود:

- ۱° زمین بازی مختص کودکان زیر ۳ سال: این زمین‌ها ترجیحاً باید در فاصله ۵۰ متری محل سکونت قرار گرفته و محصور شده باشند. حصار دور زمین بازی را می‌توان با کاشت گیاه پرچینی همیشه سبز و یا بوسیله مصالح دیگر (مانع فیزیکی با ارتفاع کم) ایجاد کرد که باعث ایجاد مانع صوتی گردیده و محیط محدودی را بوجود می‌آورد تا کودکان در معرض دید والدین قرار گیرند و از هر طرف براحتی خارج نشوند. نیمکت‌ها را می‌توان در مجاورت زمین بازی مستقر کرد تا والدین مراقب کودکانشان باشند.
- ۲° زمین بازی کودکان بین ۳ تا ۷ سال: این فضا باید تقریباً جدا از زمین بازی بزرگترها باشد تا آنان با خطرات ناشی از دوچرخه سواری و توپ بازی مواجه نشوند. این نوع فضای بازی به زمین‌های به صورت طبیعی (چمن) برای جنب و جوش و استراحت به صورت نیمه سفت و دارای تجهیزات بازی و تفریحی از قبیل تاب و نردبان که ایجاد تحرک کنند و به صورت پایدار یا آسفالت برای تپه بازی و سه‌چرخه سواری تقسیم می‌شود.
- ۳° زمین بازی کودکان بین ۷ تا ۹ سال: این گروه به استقلال و روابط اجتماعی نیاز دارند و می‌توان زمین‌هایی چند منظوره، خاص فعالیت‌های پر تحرک ایجاد کرد. این زمین‌ها می‌توانند دارای شیب و از نوع نیمه سفت و چمنزار باشند.
- ۴° زمین بازی کودکان ۹ تا ۱۲ سال: این کودکان مستقل‌تر هستند در نتیجه در زمین و فضاهای وسیع تر با حصار کمتر بازی می‌کنند فضاهای ورزشی که ممکن است آسفالت باشند نیز جزو زمین‌های بازی این گروه سنی هستند. صرف نظر از سن کودکان و فعالیت‌های آن‌ها، باید سه عنصر اساسی در فضاهای بازی کودکان در نظر گرفته شود، زمین و نوع تحرک در آن، گیاهان و آب (زان پیر موره و همکاران، ۱۳۷۳).

استفاده همسان کودکان معلول در کنار سایر کودکان: اگرچه درصد کمی از کودکان از کم توانی رنج می‌برند اما توجه به نیازهای آنان در مسائل طراحی شهری از ضروریات به شمار می‌رود. در همین راستا طراحی معابر باید به گونه‌ای باشد که مانعی بر سر راه کودکان وجود نداشته باشد. ایجاد فضاهایی که هم برای کودکان عادی و هم برای کودکان معلول قابل استفاده باشد، موجب ارتباط بین کودکان و سرزندگی آن‌ها می‌شود و احتمال منزوی شدن کودکان کم توان را در فضاهای عمومی به حداقل می‌رساند. در نظر گرفتن رمپ‌هایی با شیب بسیار ملایم در همه فضاها حتی زمین‌های بازی و تعبیه نرده در مکان‌های مختلف، از بهترین و ساده‌ترین راه حل‌های ممکن است. استفاده همسان کودکان معلول در کنار سایر کودکان به معنای طراحی به منظور ایجاد محیط‌هایی است که در آن کودکان معلول نیز بتوانند بدون نیاز به تغییر و تعدیل، از آن استفاده کنند؛ یعنی فضای بازی به طور آزادانه، بدون موانع فیزیکی و اجتماعی در دسترس قرار گیرد. این کار لزوماً به معنای جداسازی کودکان معلول از سایر کودکان

نیست، بلکه به معنای خلق نوعی طراحی منعطف و خلاقانه است که طیف گسترده‌ای از کودکان را در بر گرفته و امکان فرایند اجتماعی شدن را فراهم می‌سازد.



تصویر ۱ و ۲- مکانی که همه می‌توانند بازی کنند در تگزاس

ورودی مکان بازی کودکان: برای ورود به مکان بازی کودکان استانداردهای مفصلی در این زمینه وجود دارد ولی در کل زمین بازی کودکان باید از زوایای مختلف امکان دسترسی امن داشته باشد زیرا بسیاری کودکان هنگام دیدن محل بازی احساساتی می‌شوند و با حد اکثر سرعت می‌خواهند از نزدیکترین مسیر به آن برسند و نباید این نزدیکترین مسیر مسیری خطر ساز باشد. ورودی زمین نباید در مجاورت بزرگراه و خیابان‌های اصلی باشد زیرا به دلیل سرعت و حرکت وسایل نقلیه در این مکان‌ها برای رفت‌وآمد کودکان مشکلاتی به‌وجود خواهد آمد.



تصویر ۳- ورودی مکان بازی کودکان

همچنین اگر از پله برای ورودی مکان بازی کودکان استفاده می‌شود ایجاد یک رمپ با شیبی ملایم و به طول حداقل یک متر در کنار آن و وجود نرده به ارتفاع حداکثر ۱۲۰ سانتی‌متر یک ضرورت است (علیمردانی و همکاران، ۱۳۹۵). اگر محل بازی کودکان چندین ورودی دارد حداقل یکی از این ورودی‌ها باید دارای رمپ باشد تا کودکان معلول و یا کالسکه کودک بتوانند به آسانی و امن وارد و خارج شود.

مبلمان مناسب در پارک کودک: در پارک کودک نیمکت‌ها و صندلی‌هایی که برای اطفال در نظر گرفته می‌شوند باید کوتاه و از حداقل ارتفاع برخوردار باشد و نیز ارتفاع نیمکت‌ها باید با اندکی اختلاف ارتفاع ساخته شود تا کودکان براساس سن و قد بتوانند از آن‌ها استفاده کنند. نیمکت بزرگسالان برای استفاده کودکان کار نامناسبی است و باعث می‌شود که کودکان به خود اتکاء نداشته و والدین آن‌ها را روی نیمکت بنشانند. همچنین نیمکت‌ها و صندلی‌ها باید در تورفتگی مسیرهای تردد جانمایی گردد، زیرا اطفال از دویدن لذت می‌برند و چنانچه این نیمکت‌ها در مسیر قرار گیرد باعث برخورد کودکان با آن‌ها می‌شود. ارتفاع نیمکت‌ها بایستی متفاوت باشد که برای کودکان و بزرگسالان مورد استفاده باشد و ترجیحاً مصالح و مواد استفاده شده در نیمکت‌ها باید قابل شستشو باشد و از سوراخ و شکاف‌های کوچک که امکان گیر کردن انگشت یا گردن کودکان در آن هست خالی باشند و لبه تیز نیز نداشته باشند. سطوحی زباله باید زیبا و کوتاه باشد تا قد اطفال به آن برسند، می‌توان با ساخت اشکال مختلف به شکل حیوانات یا پرندگان جنبه آموزشی نیز ایجاد کرد (بافنده اسلام دوست، ۱۳۹۲).



تصویر ۴ و ۵- نیمکت‌های کودکانه به شکل کتاب در لندن

<https://www.samatak.com/funny/tale/benches-in-london-as-a-child-and-as-a-book.html>

گیاهان مناسب در پارک کودک: گیاهان بوجود آورنده سایه، تعادل و امنیت هستند و فضاهای دنج و پوشیده فراهم می‌سازند. برای دستیابی به این امر می‌توان از کاشتن گیاهان حساسیت‌زا و سمی مثل: خرزهره، گل انگشتانه، کرچک و ... و نیز گیاهان تیغ دار جداً پرهیز کرد. همچنین باتوجه به علاقه کودکان به پرندگان، درختان اطراف زمین بازی را می‌توان از گونه‌های جلب کننده

پرنندگان انتخاب نمود مثل توس، توسکا و بلوط. اگر انواع درختچه‌ها در اطراف زمین بازی کاشته می‌شوند بهتر است از گونه‌های مانع آلودگی صوتی مثل بوداغ، مورد و .... استفاده شود. از گل‌ها می‌توان تعدادی از گل‌های یکساله و دائمی نسبتاً مقاوم را که با خوردن توپ و غیره زود از بین نمی‌روند انتخاب کرد مثل: گازانیا، میخک و .... در مجاورت وسایل بازی می‌توان با گیاهان علفی و یا پرچینی همیشه سبز و بدون خار، مانند برگ نو، شمشاد و یا انواعی از سوزنی برگان، محیطی به صورت دالان‌های پرپیچ و خم سبز برای انواعی از بازی‌های کودکان ایجاد نمود (زان پیر موره و همکاران، ۱۳۷۳). کاشتن درخت‌های جوان و بدون میوه مثل بید مجنون و امثال آن و در نتیجه عدم استفاده از درختانی مانند: کاج، گردو و توت؛ زیرا خطر سقوط میوه درخت کاج و گردو بر سر کودکان وجود دارد و نیز کثیفی درخت توت و لیز شدن زمین و یا افتادن میوه روی خاک و استفاده از میوه آلوده توسط کودکان، همه اینها مواردی است که باید در انتخاب گونه گیاهی پارک کودک مورد توجه قرار گیرد، همچنین امکان سقوط درخت تناور مانند سپیدار در اثر باد به روی کودکان را نباید از نظر دور داشت (بافنده اسلام دوست، ۱۳۹۲).

#### جدول شماره ۲- فهرست گیاهان مورد استفاده در طراحی

نام علمی	گیاهان	نام علمی	گیاهان
<i>Lantana camara</i>	شاهیسنند درختی	<i>Albizia julibrissin</i>	ابریشم شب خسب
<i>Symphoricarpus albus</i>	مروارید درختی	<i>Salix babylonica</i>	بید مجنون
<i>Aesculus hippocastanum</i>	شاه بلوط هندی	<i>Cedrus</i>	سدروس
<i>Acer palmatum</i>	افرای ژاپنی	<i>Fraxinus ornus</i>	زبان گنجشک
<i>Lagerstroemia indica</i>	توری	<i>Robinia pseudoacacia</i>	اقاقیا معمولی
<i>sempervirens Cupressus</i>	سرو شیراز	<i>Robinia pseudoacacia umbraculifera</i>	اقاقیا توپی
<i>Platanus orientalis</i>	چنار	<i>Koelreuteri</i>	باران طلایی
<i>Cercis siliquastrum</i>	ارغوان	<i>Melia azedarach</i>	زیتون تلخ
<i>Trumpet vine</i>	پیچ اناری	<i>Photinia</i>	سه رنگ
<i>Lolium perenne</i>	چمن باربال	<i>Salix mastudana</i>	بید فری
<i>Sport mixture</i>	چمن مخلوط اسپورت	<i>Pinus mugo</i>	کاج موگو
<i>Ligustrum ovalifolium</i>	برگ نو معمولی	<i>Pinus eldarica</i>	کاج ایرانی
<i>Euonymus fortune</i>	شمشاد ابلق	<i>Viburnum spp.</i>	بداغ
<i>Zinnia</i>	آهار	<i>Cortaderia</i>	پامپاس گراس
<i>Salvia spp.</i>	سلوی	<i>Lavandula</i>	اسطوخودوس
<i>Tagetes erecta</i>	جعفری	<i>Cotinus coggyria</i>	درخت پر
<i>Canna spp.</i>	اختر	<i>Wisteria floribunda</i>	پیچ گلیسین
<i>Celosia argenta</i>	تاج خروس	<i>Elaeagnus angustifolia</i>	سنجد معمولی
<i>Ageratum</i>	ابری	<i>Juniperus chinensis</i>	ارس خزنده
<i>Achillea</i>	بومادران	<i>Yucca</i>	یوکا

#### ۴- موقعیت و تاریخچه منطقه ۳

منطقه سه شهرداری در سال ۱۳۶۲ با ۵ ناحیه که شامل کل محدوده مناطق ۴ و ۵ و قسمتی از منطقه ۶ کنونی می‌باشد تشکیل گردید. از سال ۱۳۷۱ به تدریج منطقه ۶ و سپس مناطق ۴ و ۵ از این منطقه تفکیک و اداره خدمات شهری با ۴ ناحیه به کار خود ادامه داد. بر اساس سیاست‌های تفکیک مناطق در سال ۱۳۷۸، قسمتی از منطقه سه به منطقه ثامن الحاق شد و نواحی خدمات شهری از ۴ ناحیه به ۳ ناحیه تقلیل یافت. موقعیت قرارگیری منطقه به لحاظ نزدیکی و دید مستقیم برخی خیابان‌ها به حرم مطهر امام رضا (ع) مورد استقبال زائرین و مجاورین آن حضرت می‌باشد.

این منطقه با حدود ۲۶ میلیون متر مربع به لحاظ جغرافیایی در شمال شرقی مشهد واقع شده که از شمال به رودخانه کشف رود، از جنوب به خیابان آیت اله شیرازی و از شرق به خیابان آزادی و بلوار طبرسی و از غرب به خیابان آیت اله عبادی (خواجه ربیع) و محور جاده کلات منتهی می‌گردد (پورتال شهرداری منطقه ۳ مشهد، [zone3.mashhad.ir](http://zone3.mashhad.ir)).

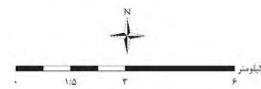


نقشه منطقه سه شهرداری مشهد



راهنما

- مرز منطقه
- مرز ناحیه
- معابر
- پارک و بوستان
- بلوک های شهری

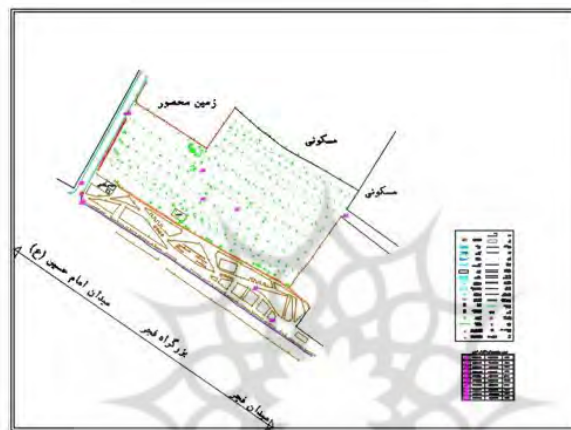


مآخذ: مدیریت آمار، تحلیل و ارزیابی عملکرد

تصویر ۶- نقشه منطقه ۳ مشهد، مآخذ: مدیریت آمار، تحلیل و ارزیابی عملکرد و پورتال منطقه ۳ شهرداری مشهد، [zone3.mashhad.ir](http://zone3.mashhad.ir)



تصویر ۷- وضع موجود سایت مورد طراحی، (مآخذ: نگارنده)



تصویر ۸- بررسی وضعیت محدوده مورد مطالعه در ارتباط با توپوگرافی وضع موجود و موانع

## ۵- طراحی زمین بازی برای کودکان ۱۲-۳ سال

موارد در نظر گرفته شده جهت فعالیت‌ها و فضاهای تفریحی موجود در پارک کودک به شرح زیر می‌باشد:

**فضایی برای تحرک داشتن و بازی های بدنی:** بازی‌هایی که نیاز به فعالیت‌های جسمی بیشتری دارند، از جمله پریدن، دویدن، دوچرخه سواری، خزیدن، بالارفتن یا سریدن، اغلب به هیچ چیز جز فضای مناسب و محافظت کافی در برابر خطر پرت شدن احتیاج ندارند. در این فضا ها مانند دیگر پارک‌های معمولی شهری، محیط وسیعی برای بازی با وسایل چون تاب و سرسره و الاکلنگ و.... قرار گرفته شده که به لحاظ مکانی نزدیک به دفتر پارک می‌باشد و در اطراف آن جایگاه ویژه‌ای برای والدین در نظر گرفته شده است. با وجود این توصیه می‌شود که از برخی شکل‌های قطعات وسایل بازی، ساختار و زمین‌های گوناگون اطمینان حاصل شود؛ یعنی همه آنچه که امکانات مختلف را برای کنش و بازی‌های حرکتی فراهم می‌کند. در این فضا نیاز به زمین بازی برای فوتبال، بیست اسکیت، مسیر سلامت با وسایل متناسب بدنی و کش‌های بازی و میز پینگ پنگ می‌باشد.

**فضایی برای تخیل و بازی های فکری و خلاق:** مواد قابل انعطاف و شکل پذیر مانند ماسه، علف، آب، گل رس یا ماسه در این نوع بازی به کار می‌روند. برای کودک بسیار سخت است که در برابر این گونه مواد از خود مقاومت نشان دهد. ویژگی فیزیکی این مواد کودک را قادر می‌سازد تا بازی‌های بسیاری با آن‌ها انجام دهد. تخیل و خلاقیت مهمترین و اصلی ترین عنصر این بازی-ها است، امری که ویژگی غالب شخصیت کودکان خردسال است. این فضا به لایبرنت اختصاص داده شده که در آن پوشش گیاهی با قابلیت هرس‌پذیری استفاده می‌شود و کودکان با وارد شدن از یک سمت به آن سعی در پیدا کردن راه خروج را خواهند داشت. کودکان از قوه‌ی تخیل و ابتکار خود برای لذت بردن از بازی استفاده کنند. اجزائی که در این فضا به عنوان مکمل برای بازی قرار گرفته شده شامل تنه درختان، لاستیک ماشین و ..... می‌باشد که به صورت‌های مختلف در زمین قرار گرفته شده و میزهای چوبی برای خمیر بازی و ..... کودکان با دیدن این وسایل و اجسام، آن‌ها را به شکلی متفاوت تعبیر می‌کنند و با توجه به تخیل خود آن انتظاری را که برای لذت بردن از بازی دارند برآورده می‌سازند. انتزاعی که با عناصر مؤلفه‌ای مانند چرخ‌ها، پله‌ها، صندلی و



تغییرات سطوح شکل می‌گیرد دامنه وسیعی از تحولات و تغییرات را برای کودکان به همراه می‌آورد همانقدر ممکن است کودکی را دیدن یک تنه درخت که به صورت افقی روی زمین قرار گرفته آن را به صورت اسب فرض کند، کودکی دیگر ممکن است آن را چون قایقی در رودخانه ببیند و از اینجاست که بازی با تخیل کودکان همراه می‌شود.

### فضایی برای آموزش و یادگیری:

(الف) آموزش بازی‌های فکری و رایانه‌ای: شامل شطرنج و لگو و پازل بازی‌های رایانه‌ای که در هر دو بازی سن مطرح نبوده و از کودک ۵ الی ۶ ساله تا همراهان خود چون پدر و مادر می‌توانند سرگرم شوند.

(ب) آموزش بازی‌های علمی: آموزش مباحث علوم تجربی (به عنوان مثال با قرار دادن حیوانات دوزیست از جمله وزغ و... یا به صورت المان در پارک و یا به صورت طبیعی در کناربرکه مصنوعی موجود در سایت) مباحث ریاضی و یادگیری ساعت و حروف الفبا و حروف انگلیسی و یا آموزش از طریق نمایش فیلم‌های آموزشی مربوط به این مباحث.

(ج) آموزش بازی‌های هنری و تجسمی: مانند نقاشی، موسیقی، خمیربازی و سفالگری

(د) آموزش باغبانی و گلخانه

(ه) آموزش ترافیک: آموزش‌ها در این مجموعه به دو صورت عملی و نظری برای کودکان ارائه می‌گردد؛ آموزش‌های نظری در مکان‌هایی از جمله: کلاس و سالن آمفی تئاتر و آموزش‌های عملی در فضاهای باز که شامل: شبکه معابر، میداين، تقاطع‌ها، مسیرهای دوچرخه سواری، پیاده‌روها و... صورت می‌گیرد.

کلاس‌های آموزشی را می‌توان در مکانی به صورت آمفی تئاتر روباز که ارتفاع پله متناسب با کودکان تعبیه شده است، برگزار کرد.

**فضایی برای تجربه و بازی های حسی:** اگرچه حس‌ها در همه فعالیت‌های انسانی وجود دارد، کودکان پیشگامان واقعی آزمون حس‌های پنجگانه‌اند و دلیل اصلی بازی آن‌ها با وسایلی که نیاز به تجربه حسی دارد نیز از همینجاست، ممکن است وسایلی که برای تحریک حس بساواپی، شنوایی، بینایی و حتی بویایی نیز طراحی می‌شود، شامل آن‌ها شود.

فضایی برای پیست آب بازی: زمینی که در آن فواره‌هایی در زمین کار گذاشته شده که آب از درون آن‌ها به هوا پرتاب می‌شود و کودکان می‌توانند از بین فواره‌ها عبور کرده و با آب تماس مستقیم داشته باشند.

**فضایی برای سرگرمی و بازی های جمعی:** بازی های جمعی یا ارتباطی آن دسته از بازی‌هایی هستند که شامل تعقیب و گریز، قایم موشک بازی و نقش بازی در جمع می‌شود، تخیل ابزار اویه مورد استفاده برای همه این بازی هاست. از آنجا که انگیزه‌های بسیاری برای برانگیختن تخیل لازم است، بسیار مهم است که از وسایل انتزاعی استفاده شود که کودکان با آن‌ها بهتر سازگار می‌شوند.

فضایی برای پارکینگ و نمازخانه و اتاق نهبان و سرویس بهداشتی و رستوران سنتی و کافه کتاب

## نتیجه گیری

در پایان می‌توان نتیجه گرفت که فضاهای شهری که موفق به جلب رضایت کودکان می‌شوند دارای بخش اعظمی از ویژگی‌هایی هستند که پیشتر در این نوشتار با آن‌ها آشنا شدیم. اولویت اول این فضاها مرتبط بودن آن‌ها با زمینه شهری است. لازم به ذکر است که اگرچه وجود نهادهای مختص به کودک مانند فرهنگسرای کودک در یک شهر دوستدار کودک لازم است، اما مسلماً کافی نیست. در شهرهای امروز که به دلایل مختلف از جمله ناامنی کودکان دیگر قادر به بازی در پیاده‌روها و کوچه‌ها نیستند، برای آنان بسیار جذاب‌تر است که در محوطه‌هایی باز، ایمن و مرتبط با خیابان، طبیعت و به بیانی دیگر مرتبط با شهر به بازی مشغول شوند. در این گونه فضاها بچه‌ها می‌توانند با هم سالان خود از هر طبقه اجتماعی ارتباط برقرار کنند و همزمان از مشارکت و حمایت والدین خود نیز بهره ببرند. به این ترتیب با حضور کودکان در متن شهر، چهره شهر شادابتر و شادتر شده و بچه‌ها نیز احساس حضور در شهری مختص به بزرگسالان را نخواهند داشت. طراحان شهری بایستی به این نکته توجه نمایند که تنها با اختصاص فضاهایی ایزوله برای بازی کودکان نمی‌توانند نیازهای آنان را برطرف کنند. کودکان تمایل بیشتری به بازی در متن فضای شهری با حضور والدین خود دارند. در طراحی هر نوع فضا با عملکردهای متعدد، توجه و ملاک عمل قرار دادن کلیه استانداردها و دستورالعمل‌هایی که جهت سهولت بهره‌برداری از فضا و آسایش تعیین شده، لازم و ضروری است. نوآوری در تجهیزات بازی از دیگر مواردی است که در فضاهای بررسی شده در نظر گرفته شده است. آنچه که از مطالعه نمونه‌های موفق نتیجه می‌شود این است که کودکان نیازمند محیط‌های شهری هستند که آنان را مخاطب قرار دهد، به چالش وادارد و جلب توجه آنان را بکند تا آن‌ها مشاهده کنند و بیاندیشند. در یک شهر خوب برای کودکان فضاهای عمومی باید بنحوی طراحی شوند که بر میزان ارتباط میان افراد در گروه‌های سنی مختلف و دارای زمینه‌های اجتماعی متفاوت بیافزایند. علاوه بر این توجه به نقش‌های ارزشمند اجتماعی و فرهنگی و مشارکت دادن کودکان در رویدادهای اجتماعی و مذهبی بسیار اهمیت دارد. نوع بافتهای شهری،

ساختمانهای جذاب، رنگ، مواد، شکل و ریخت ساختمانها که علاقه کودکان را برمی انگیزد، در طراحی شهری بسیار اهمیت دارد. نمونه‌های بررسی شده نشان داد که میتوان فضاهایی طراحی کرد که انتظارات کودکی کودکان را برآورده سازد و در یک ارتباط منطقی با کودک و شرایط او به نیازهایش پاسخ دهد. در این محیطهای پاسخده به نیازهای کودکان، خلا ما بین طرحهای تفضیلی (و مبانی موجود در آن) و طرحهای اجرایی پر شده و محصول نهایی به کیفیتی قابل قبول دست یافته است.



تصویر ۹- پلان طراحی کاشت پارک کودک، واقع در مشهد- منطقه ۳ - میدان فجر- خیابان نظام دوست

## منابع

۱. ایزدپناه چهارمی، آیدا. (۱۳۸۳). کودک، بازی و شهر: فرایند، اصول و معیارهای برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای بازی کودکان. انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۰۵ صفحه.
۲. بافنده اسلام دوست، افسانه. (۱۳۹۲). فضای سبز و مبلمان شهری. چاپ اول، نشر مشهد، ۵۴۰ صفحه.
۳. رئیس دهکردی، بهمن. (۱۳۷۶). معلولان و سد معبرهای معماری و ساختمانی. انتشارات سازمان حمل و نقل و ترافیک تهران، ۲۹۱ صفحه.
۴. ژان پیر موره، ایو ماری آلن، ماری لیز سابری. (۱۳۷۳). فضاهای شهری: طراحی، اجرا، مدیریت. ترجمه: حسین رضایی، میرمعزالدین مجابی، محسن رسول، انتشارات اداره کل روابط عمومی و بین الملل شهرداری تهران، ۳۳۴ صفحه.
۵. شاتو، ژان. (۱۳۷۶). مریبان بزرگ. ترجمه: غلامحسین شکوهی، چاپ ششم، انتشارات دانشگاه تهران، ۳۸۸ صفحه.
۶. شوی، فرانسواز. (۱۳۹۶). شهرسازی تخیلات و واقعیات. ترجمه: سید محسن حبیبی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم، ۴۵۸ صفحه.
۷. علیمردانی، مسعود، امیری، حکمت و آرام، ریحانه. (۱۳۹۵). ویژگی فضاهای خاص خردسالان با رویکرد معماری و شهرسازی. چاپ اول، انتشارات دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، ۱۳۸ صفحه.
۸. کرونی، والت. (۱۳۸۸). معماری برای کودکان. ترجمه: دکتر احمد خوشنویس و المیرا میررحیمی، چاپ دوم، نشر گنج هنر، ۱۷۰ صفحه.
۹. هرگنهان، بی.آر، اولسون، متیو. (۱۳۷۹). مقدمه ای بر نظریه های یادگیری. ترجمه: علی اکبر سیف، چاپ پانزدهم، انتشارات دوران، ۶۳۴ صفحه.
۱۰. رفیع زاده، ندا. (۱۳۸۲). طراحی معماری مناسب برای سالمندان. نشریه صفا، دوره ۱۳، شماره ۳۷، ۱۱۲.
۱۱. پورتال شهرداری منطقه ۳ مشهد، <https://zone3.mashhad.ir>، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۷/۱۰/۸.